

Toponímia litoral del municipi de Teulada, la Marina Alta¹

JAUME BUIGUES I VILA

Introducció

Amb la present recerca dels noms de lloc de la franja litoral del terme municipal de Teulada us volem apropar a l'inventari d'una sèrie de topònims de vora mar de la comarca de la Marina Alta.

Per a l'elaboració de la recerca toponímica que configura el present treball hem fet ús de fonts documentals, bibliogràfiques i cartogràfiques, i de diversos informadors que ens han donat a conèixer la manera de denominar cada indret per la gent de costa i mar: mariscadors i pescadors del municipi de Teulada. I tot i que les fonts orals, base fonamental a partir de la qual hem elaborat el corpus de l'estudi, han estat exhaustives, estic segur que ens n'haurem deixat en el calaix o passat per alt, algun nom que en el moment de la compilació no els ha vingut al cap als nostres informadors.

De cadascun dels topònims recopilats us presentem una petita anàlisi on destaquem allò més interessant d'ells per les seues característiques geogràfiques, històriques i/o lingüístiques, fins i tot ens aventurarem, en alguns casos, en el seu origen etimològic. El llistat genèric de noms reunits pot subdividir-se en una triple agrupació: a) els topònims de vora mar estricta, els dels indrets que romanen en contacte directe amb la mar i l'embat de les ones, b) els noms dels paratges situats a segona línia de la mar, per on s'accedeix als primers, i c) els topònims que designen tot un conjunt de llocs menors, com és el cas del cap Blanc o la punta de Moraira.

---

¹ Comunicació presentada al XXIX Col·loqui de La Societat d'Onomàstica i VI d'Onomàstica Valenciana, celebrat a Teulada, la Marina Alta, 6, 7 i 8 de desembre de 2002, amb diapositives.

Hem volgut fer aquesta compilació per diversos motius, per una banda per donar-los a conèixer a les generacions futures, per altra, amb la finalitat que els actuals usuaris els coneguen millor i en facen un ús correcte, especialment a l'hora d'escriure'ls i donar-los difusió, i finalment per registrar-los, ja que són uns noms que, davant el desgavell urbanístic, la pressió constructora sobre la riba litoral i la manca de sensibilitat envers les senyes d'identitat pròpies, estan abocats a la desaparició pel sistema de la substitució lingüística.

El municipi de Teulada: marc geogràfic de l'estudi

Teulada, municipi costaner valencià, es troba al sector litoral meridional de la comarca de la Marina Alta. El terme municipal presenta una gran varietat de paisatges. El terreny descendeix des del nucli urbà de Teulada (± 200 m.s.n.m.) fins la vora de la mar a la badia de Moraira, on desemboquen les aigües de barrancs que s'encaixen i solquen el territori abans de morir en cales com la del Port, Llebeig, l'Ampolla o l'Andragó. L'encant de les panoràmiques i l'ombra dels pinars costaners han estat motiu d'atracció turística i de la construcció d'innombrables xalets i urbanitzacions que sembren gran part del terme municipal i amenacen de fer desaparèixer, com advertíem abans: per substitució, per oblit o per manca d'ús, la toponímia tradicional.

A la mateixa vora de la mar i al costat de la desembocadura del barranc de les Sorts, avui canalitzat i cobert per un continu urbanitzat, es trobava ubicat l'antic nucli poblacional de Moraira, que abans de convertir-se en destí turístic, era una petita població de pescadors, que s'estructurava en origen a partir del carrer Magatzems, el carrer de Baix i l'ermita de la Mare de Déu dels Desemparats.² Actualment, Moraira i tota la franja litoral del terme de Teulada, des del Portet a l'Andragó, és un important centre turístic conegut internacionalment, cosa que ha provocat, com hem dit abans, el desvirtuament de la toponímia original o, fins i tot, la substitució dels noms propis i tradicionals, per uns altres de nous, més exòtics, que, al parer d'especuladors i empreses promotores, sonen millor a l'oïda del turista aliè.

La façana marítima del municipi de Teulada, vertebrada actualment a partir del nucli turístic de Moraira, prengué impuls amb el desenvolupament de la indústria del turisme, i s'ha convertit en una gran zona residencial, on la construcció massiva de xalets i esporàdica de blocs d'apartaments, fa que es localitze en plena temporada estival al municipi de Teulada, una població flotant que supera les 40.000 persones, repartides en més de 9.600 habitatges. Aquest creixement urbanístic i els canvis que en la societat tradicional ha comportat, feren que sorgís (impulsat per certs interessos especulatius i immobiliaris, convertits a posteriori en polítics), un sentiment secessionista a Moraira que va arribar a demanar la seua segregació del terme municipal de Teulada, i que a hores d'ara (1999-2003) sembla més o menys assossegat i una cosa del passat, en haver canviat la composició política de la corporació municipal.

A partir de 1980, després d'infructuoses peticions iniciades l'any 1925, esforços personals estèrils i projectes que, més enllà de la construcció d'un marge de defensa, mai arribaren a executar-se, s'hi va construir un port esportiu a Moraira. El port de Moraira (que algunes

---

² Parròquia a partir de 1974.

persones denominen “el moll”, per distingir-lo del Port, partida, racó i platja), està bàsicament orientat cap a l’activitat esportiva, amb més de 600 amarraments, i subsidiàriament a l’activitat pesquera, amb un registre pesquer anual, per a 2001, de 70,1 TM de pesca i 322.723 € d’ingressos, que compta amb una flota integrada per 8 barques de pesca, 11 pescadors i 8 armadors. Relacionada amb l’activitat portuària s’han creat empreses del sector nàutic que es dediquen a la reparació, conservació i el manteniment de vaixells esportius, així com del seu hivernatge. Les bones condicions d’aquestes instal·lacions portuàries, i alguna cosa més, han fet que fóra guardonat en nombroses ocasions amb la bandera blava de les aigües netes. La construcció d’aquest port esportiu va modificar una part del litoral i amb aquesta transformació desapareixien una sèrie de topònims, que tot i conservar-los en la memòria els nostres informadors i altres persones del municipi de Teulada, han desaparegut de la realitat física. Però, tot i que la construcció del port ha provocat una alteració sobre el litoral, no ha estat l’agressió més important, ja que solament ha estat l’efecte d’un procés d’urbanització extensiva sobre tot el territori costaner que acabarà en un continu urbanitzat i despersonalitzat a la manera anglosaxona.

La franja costanera del Municipi de Teulada i també de la comarca de la Marina, no ha estat sempre com ens la trobem ara, atapeïda de cases i persones, durant segles i segles ha estat un territori de frontera que s’ha caracteritzat per la completa despoblació de la primera línia de costa. Tant és així que les úniques construccions que hi havia a vora mar eren les torres de guaita per a la defensa de la costa contra la pirateria i la vigilància contra la infiltració de productes que tenien vedada la seua comercialització legal al nostre territori. No obstant això, aquesta part del nostre País ha estat freqüentada des de ben antic per pescadors, comerciants, atalladors, mariscadors, contrabandistes, guardes de costa, llauradors que venien a fer alga per als corrals, carrabiners etc. un munt de persones que anaren denominat cada racó de la costa amb uns noms que s’han mantingut fins els nostres dies.

Però, tot i que circularen persones, d’una manera més o menys estable, per la costa, la despoblació de tota la franja litoral era una cosa palesa que aprofitaven els contrabandistes per a introduir tota mena de mercaderies a l’interior del territori. Al municipi de Teulada, a més de les platges on es venien a refugiar embarcacions de poc calat, s’aprofitava la zona de les Platgetes, del Port i d’espadats i penya-segats de difícil accessibilitat, on es troba la petita cala de Llebeig, punt final del barranc de la Viuda,³ per a la pràctica del contraban. D’aquest fenomen se’n fa ressò el botànic *Antonio Josef Cavanilles*⁴ qui en referir-se a les costes de Teulada manifesta:

...Al poniente del cabo de Morayra está el cabo Blanco y entre ellos la ensenada de Morayra abierta al sur, defendida por un castillo situado en el comedio de ella. Todo género de embarcaciones quedan allí abrigadas de los vientos de poniente, norte y levante, en un fondo de arena y alga. No hay en las cercanias población alguna hasta Teulada, que dista casi una legua hacia el noroeste; por lo qual y por la seguridad del puerto acuden con frecuencia barcos de contrabando, que desembarcando se introducen en lo interior del reyno ...

³ Es tracta d’un barranc encastat entre la muntanya de la Viuda i la penya de l’Àguila, amb aportacions del barranquet del Garsivà, de curt recorregut i fort pendent.

⁴ CAVANILLES, Antonio Josef. 1797. Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia. Madrid.

D'aquest mateix espai ens en parlen altres autors entre les acaballes del segle XVIII i la primera meitat del XIX, de qui tot seguit presentem el fragment de text que fa referència a l'espai que ens ocupa i que hem aprofitat per a la recerca toponímica:

- A les **Ordinacions tocants a la custodia y guarda de la costa marítima del Regne de València (1673)**⁵ en fer esment de les guardes de la costa de Teulada únicament, pel que fa a la toponímia, diu:

-

... Dels quatre soldats de la torre de Morayra, tots los matins va lo hu a descobrir la cala Llebeig, ...

- **Josef Joaquin Castelló**,⁶ en la seua obra manuscrita *Descripción del Reino de Valencia por Corregimientos*, ca. 1783, en parlar de la costa valenciana fa referència al litoral del municipi de Teulada en els següents termes:

... A media legua de este peñón [Ifac] se halla el castillo de Moraira, quedando a la mitad de camino el cabo Blanco donde hai un buen puertecillo que llaman de Moraira. Siguese...

- **Sebastián de Miñano**,⁷ en el seu *Diccionario Geográfico estadístico de España y Portugal* publicat el 1826, fa una detallada descripció del litoral valencià (seguint el camí contrari al de Josef J. Castelló, açò és, de nord a sud) en què, com a curiositat, relaciona el nombre d'embarcacions que s'hi poden refugiar en cada cala i racó de la costa. Aquí us presentem un fragment de l'esmentat text, referit a les costes de la Marina:

... La torre de la Granadella está situada en el cabo del Morro de la Chapa; su figura es de una herradura; dista de la de Moraira media legua en cuyo transito se encuentra la cala de la Branca en que pueden abrigarse embarcaciones sin ser vistas de las torres colaterales. Sigue el barranco del Infern, en que pueden surgir doce buques i la cala de Llebeix en la que caben 20. La torre de Moraira se halla en lo más elevado del cabo de su nombre, con figura circular. Dista de la del castillo de Moraira un quarto de legua en cuyo tránsito se encuentra la cala del Rincon del Puerto en donde fondean embarcaciones grandes; su playa es de arena. El castillo de Moraira es de figura de herradura, cerrado por la parte de tierra, con un frente de hornabeque; tiene foso con puente levadizo i un tambor atronadero que le cubre. Está situado en un terreno llano de penya, a la orilla del mar, cinco y media varas sobre su nivel, en lo interior de la bahia, que es muy capaz i profunda, y su orilla de peñas. Dista de la peña de Ifac una legua larga en cuyo transito se hallan: 1º el cabo Blanco, 2º la cala de Ampolla, 3º la de Baladrá, capaz de seis buques medianos, 4ª la de Balsitas, en que caben ocho buques medianos y 5ª la de Alga i la del rincón de la Fosa llamada puerto Glllicant, ...

⁵ Martí Mestre, Joaquim (1991) .Les ordinacions de la costa marítima del Regne de València (1673). Edita Institut de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁶ CODINA BAS, J.Bta. La Marina Alta de José Castelló. *Imprenta Llorens*. València 1993.

⁷ CODINA BAS, J.Bta. La Marina Alta de Sebastián de Miñano. *Imprenta Llorens*. València 1991.

- Pascual Madoz, el 1845, en fer una descripció de la costa, en el seu *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico*,⁸ diu:

De Calpe a la cala de la Granadella median 8 ½ millas encontrándose en dicho espacio: la cala de la Fosa, donde pueden abrigarse de todos vientos embarcaciones chicas; la cala del Algar, la de Fustera y Balsetas, la del Cañaret, la del Baladrat, la cala Blanca, de Pascual Molanda,⁹ la playa y cala de Morayra, abrigo de toda embarcación, rincón del Mongeo, la cala de Leveche, la del Infierno y la del Lebrillo

- Vicente Tofiño de San Miguel, en la tercera edición del seu *Derrotero de las costas de España en el mediterráneo y su correspondiente de África*,¹⁰ publicada l'any 1847, fa una detallada descripció de litoral de la qual ara us presentem allò que fa referència al municipi de Teulada:

... sigue la costa alta y pedregosa en direccion al NE, ¼ E. con un poco de seno, á terminar en el cabo Blanco, que es la punta occidental de la ensenada de Morayra. El cabo Blanco dista 3 millas al N. 30° E. del Ifach, mediando las calas ya dichas, y las insignificantes de Cañaret, Baladrat y Blanco.

La ensenada de Morayra está limitada al E, por el cabo del mismo nombre, que procede en declive del cabezo alto, sobre el que hay una torre de vigía, Tiene ,1 2/3 milla de abra y 2/3 de milla de saco. En ella se pueden abrigar embarcaciones de todos portes con vientos del O, por el N. hasta el E, El mejor sitio está al SSO, de las ruinas del fuerte de Morayra, á distancia de cerca de 3 cable y por 10 brazas de agua, arena y fango, en que se estará mas zafo para dar la vela, Los barcos costeros se amarran con cabo á tierra y ancla al O., obteniendo mejor abrigo de la marejada que entra de rebozo.

Toda la costa de la ensenada es de piedra con algunos pedazos de playa. El braceaje mayor es de 9 á 15 brazas, predominando la arena y el fango.

No hay población en toda la costa, y esta carece de agua potable. El único pueblo que tiene cerca es la villa de Teulada, que está como una legua tierra adentro y edificada en la cumbre de un monlezuelo.

...A escepcion de la playa indicada, el resto de la costa de la ensenada es de tierra alta, escarpada y barrancosa.

A més de tots aquests texts hem consultat diversa cartografia, nàutica i terrestre, de l'espai motiu d'estudi, de la qual extraiem una sèrie de topònims que configuren els llistats que tot seguit reproduïm:

---

⁸ MADDOZ IBÁÑEZ, Pascual. *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de Alicante, Castellón y Valencia*. 1845. Vol. I, Pág. 193.

⁹ Segurament degué produir-se un error en la transcripció del cognom Malonda i el text diu Molanda.

¹⁰ TOFIÑO DE SAN MIGUEL, Vicente. 1847. *Derrotero de las costas de España en el Mediterráneo y su correspondiente de África*, escrito entre 1783 y 1784 por el brigadier de la real armada don Vicente Tofiño de San Miguel, director de las compañías de guardia marinas reales. Madrid 1847. Tercer edición.

1782 Plano del Fondeadero de Moraira ¹¹	1812 Plano de la Rada de Almorayra ¹²	18?? Rade d'Almorayra ¹³	1877 Plano de la Ensenada de Morayra ¹⁴	18?? Morayra Bay ¹⁵	1900 Bosquejo Planimétrico
<i>Castillo de Moraira Torre Vigia Playa del Rincón Cavo Moraira</i>	<i>Cabo Blanco Castillo de Almorayra Punta del Moxo C.º de Almorayra</i>	<i>Cap Blanco Ch.au de Almorayra Pte de Moxo C. de Almorayra</i>	<i>Cap Blanco Playeta de la Galera Barranco de la Arapoya Piedras del Dragon La Playeta Cala Blanca Castillo de Morayra Morayra Playa del Mojó Punta O del Mojó Punta E del Mojó El Rionconet Torre de Almorayra Cabo de Morayra</i>	<i>Cap Blanco Playuela de la Galera Arapoya R. Dragon Rks. Dragon Cove La Playeta Cala Blanca Morayra Castlo Morayra Playa del Mojó El Rionconet C. Morayra</i>	<i>Cabo Blanco Cala Blanca Cala del Portezuelo Cabo de Almorayra</i>

Tota aquesta enumeració es queda curta si la comparem amb el resultat final de la recerca a les fonts orals a partir de les quals hem elaborat el nostre estudi toponímic que us presentem a continuació.

Estudi dels topònims del litoral del municipi de Teulada.

Els topònims del repertori que tot seguit us exposem, estan relacionats majoritàriament amb els llocs de pas, punts de pesca des de terra o referents en la navegació costanera que tenen els pescadors i mariscadors que a peu o amb barca recorren el litoral per a recollir els fruits

¹¹ Plano del Fondeadero de Moraira Levantado de Orden de S.M. en el mes de Julio de 1782. Plànol núm. 4 del reconeixement que fa *Manuel Salomon*, alçat per *Joaquín Camacho*

¹² Atlas Portulano de las costas de España y Portugal. Dirección de Hidrografía. Cádiz, 1812.

¹³ Carta de l'Almirallat Francés, que sembla elaborada a partir de l'Atlas Portulano de las costas de España y Portugal. Dirección de Hidrografía. Cádiz, 1812.

¹⁴ Plano de la Ensenada de Morayra levantado en 1876. Dirección de Hidrografía. Maddrid, 1877.

¹⁵ Carta de l'Almirallat Anglès, que sembla elaborada a partir del Plano de la Ensenada de Morayra levantado en 1876. Dirección de Hidrografía. Maddrid, 1877.

de la mar.

La compilació comença en la confluència entre els termes de Teulada i el Poblenu de Benitaxell, un indret amb problemàtica de delimitació territorial, i on la ratlla entre ambdós termes ha sofert diverses modificacions sempre en detriment del territori municipal de Teulada. Segons els nostres informadors, la ratlla entre ambdós termes anava des de la punta de l'Aldarà, pel morro del Bou i el barranc del Garsivà, al morro Bardalet i des d'ací a la galta de ponent de la muntanya de la Viuda, on, aigües vessants, anava a parar al clot de la Talaiola. Però la pressió urbanística i la recerca del benefici especulatiu d'una constructora i immobiliària que opera en el terme municipal de Benitaxell, per una banda, i per altra, un presumpte desinterès de l'equip que governava l'Ajuntament de Teulada (1987 - 1995) per aquesta franja de territori, més la cohabitació política amb el municipi veí, i el presumible subornament dels perits pràctics que assistien els tècnics, en la revisió de la delimitació provisional que venia de 1900¹⁶ i amb anterioritat de 1762, li feren perdre al municipi de Teulada més de 100.000 m² en benefici de la constructora que encara avui roman urbanitzant i construït les vessants del puig Llorença. És per tot açò que seguint l'actual delimitació la nostra relació s'inicia a la cala Llebeig.

LA CALA, la cala LLEBEIG, la cala de LLEBEIG o la cala del barranc de la Viuda¹⁷

Es tracta d'una entrada que fa la mar en la costa de penya-segats situada al tos del cap de Moraira i lloc on desemboca el barranc de la Viuda. Quan hom parla d'ella l'anomena simplement la Cala, però de cara als forasters se li afegeix el qualificatiu de Llebeig perquè hi entra temporal quan bufa aquest vent. Constatem aquest topònim ja a l'any 1673. Es troba en el punt de partició dels termes municipals de Teulada i el Poblenu de Benitaxell. A ella s'hi pot accedir a peu o amb barca. La seua costa de rúngles i sinques configura una platja que és apta per avarar embarcacions petites (*la platgeta de la Cala*). Alguns pescadors i mariscadors d'ambdues poblacions han construït coves i barraques on refugiar-se les nits de pesquera, i recentment algunes de les barraques han estat reconvertides en casetes d'obra.

Cartografia:

- *La Cala* (1945)
- *La Cala* (1969)

Bibliografia:

- *la cala Llebeig* (Ordenacions de la costa - 1673)¹⁸
- *la cala de Llebeix* (Sebastián de Miñano)
- *la cala de Leveche* (Pascual Madoz)

EL BASSIU o BACIU

És un illot situat a garbí de la Cala Llebeig, rep aquest nom possiblement per formar un buit apte per al bany a la part de terra que rep el nom del clot del Bany. El trobem ubicat en un

¹⁶ Instituto Geográfico y Estadístico. Trabajos topográficos. Acta de la operación practicada para reconocer la línea de termino y señalar los mojones comunes á los términos municipales de Benitachell y Teulada. 5 febrero 1900. Archivada en: Lugar 2. Caja 249.

¹⁷ La forma "cala del barranc de la Viuda" la diuen persones que desconeixen la denominació Cala Llebeig, cap dels nostres informadors la va utilitzar.

¹⁸ Martí Mestre, Joaquim (1991) .Les ordenacions de la costa marítima del Regne de València (1673). Edita Institut de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.